

Отримано: 06 вересня 2017 р.*Прорецензовано:* 14 вересня 2017 р.*Прийнято до друку:* 27 вересня 2017 р.e-mail: Oksana_art_2017@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-6(34)-83-88

Артюх О. В., Белінська О. В. Державно-приватне партнерство у сфері оподаткування: критичний огляд сучасних підходів / О. В. Артюх, О. В. Белінська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог : Вид-во НУ«ОА», вересень 2017. – № 6(34). – С. 83–88.

УДК: 657.92:336

JEL-класифікація: H 32

Артюх Оксана Валентинівна,*кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Одеського Національного економічного університету***Белінська Ольга Вікторівна,***кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Одеського Національного економічного університету*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

У статті розглянута сучасна проблематика взаємодії учасників контролю у сфері оподаткування на підставі критичного огляду наукових підходів. Вивчено проектні ініціативи стосовно впровадження інституту податкових едвайзерів та обігрунтовано, що державно-приватне партнерство можливо лише при дотриманні паритету інтересів всіх сторін контролю у системі оподаткування. Зазначено, що подальші дослідження варто проводити у напрямку гармонізації взаємостосунків учасників контролю (фіскальних органів, незалежних фахівців податкового аудиту та платників податків) через імплементацію дерегуляційної моделі взаємодії сторін.

Ключові слова: податкова дерегуляція, податкові едвайзери, податковий аудит, взаємодія учасників, державні органи податкового контролю, платники податків, аудиторі / аудиторські фірми, паритет інтересів.

Артюх Оксана Валентиновна,*кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського учета и аудита
Одесского Национального экономического университета***Белинская Ольга Викторовна,***кандидат экономических наук, доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита
Одесского Национального экономического университета*

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В СФЕРЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ: КРИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ

В статье рассмотрена современная проблематика взаимодействия участников контроля в сфере налогообложения в свете критического обзора научных подходов. Изучены проектные инициативы по внедрению института налоговых эдвайзеров и обосновано, что государственно-частное партнерство возможно только при соблюдении паритета интересов всех сторон контроля в системе налогообложения. Отмечено, что дальнейшие исследования следует проводить в направлении гармонизации взаимоотношений участников контроля (фискальных органов, независимых специалистов налогового аудита и налогоплательщиков) через имплементацию дерегуляционной модели взаимодействия сторон.

Ключевые слова: налоговая дерегуляция, налоговые Эдвайзер, налоговый аудит, взаимодействие участников, государственные органы налогового контроля налогоплательщики, аудиторы / аудиторские фирмы, паритет интересов.

Oksana Artyuh,*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Accounting and Auditing,
Odessa National Economic University***Olga Belinskaya,***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Accounting and Auditing,
Odessa National Economic University*

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN TAXATION: A CRITICAL REVIEW OF MODERN APPROACHES

In the article the modern problems of interaction of participants of control in the sphere of taxation are considered on the basis of a critical review of scientific approaches. Project initiatives on the introduction of the institute of tax advisers were studied and it was substantiated that public-private partnership is possible only if the interests of all parties to control in the taxation system are kept parity. It was noted that further research should be carried out in the direction of harmonization of the relationships between the control participants (fiscal bodies, independent specialists of tax audit and taxpayers) through the implementation of a deregulation model of interaction between the parties.

Key words: *tax deregulation, tax advisor, tax audit, interaction of participants, state tax authorities, taxpayers, auditors / audit firms, parity of interests.*

Постановка проблеми. За останні роки у науковому оточенні спостерігаються різні точки зору не тільки відносно рівня, характеру, форми взаємодії сторін контрольного процесу в сфері оподаткування (незалежних аудиторів, державних фіскальних органів, платників податків), але і стосовно обґрунтованості взаємовідносин саме таких сторін. Поряд з цим у світовій та вітчизняній фаховій літературі не припиняються дискусії відносно передачі низки державних контрольних повноважень приватним структурам або їх залучення до виконання окремих функцій фіскальних органів, і обґрунтованості таких заходів. На даний час в Україні законодавчо не передбачено передавати будь-які контрольні функції приватному сектору при виконанні державного контролю. Платники податків з метою захисту своїх інтересів можуть лише залучати до державного нагляду третіх осіб (наприклад, аудиторів), які мають вкрай обмежені права: бути присутніми під час здійснення державного контролю; знайомитися з документами та іншими матеріалами у процесі контрольних заходів; представляти інтереси платників податків перед органами державного нагляду та здійснювати інші дії у встановленому порядку [1]. У цьому сенсі не можна не відзначити, що діюча система контролю в Україні жодним чином не характеризує політику держави як гнучку, а навпаки, вказує на її жорстку статичність через нормативну недопустимість розширення контрольних функцій на інших учасників контролю в області оподаткування. Проте сучасна реальність свідчить про необхідність корінних перетворень в системі державного податкового контролю, і перш за все у частині переосмислення складу учасників контрольного процесу, їх функціональних призначень та взаємодії у контрольному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державно-приватного партнерства у сфері фінансового контролю на сучасному етапі є предметом дослідження таких науковців і експертів, як: Д. А. Артеменко, Л. Г. Церетелі, Н. М. Левченко, Т. С. Самарська, О. Шемяткін, Ю. Панова та інші. Проте проблемні питання щодо взаємодії учасників контролю у системі оподаткування залишаються відкритими і потребують подальшого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є критичний огляд нових підходів до державно-приватного партнерства у сфері оподаткування та окреслення проблемних питань гармонійного розвитку взаємовідносин учасників податкового контролю.

Виклад основного матеріалу. У суспільстві впродовж останніх років постійно пропонуються законодавчі ініціативи з розвитку партнерських відносин між державними органами і бізнесом. Показовими в цьому сенсі є окремі пропозиції бізнес-асоціацій та громадських об'єднань, таких як: Коаліції «За детінізацію економіки», «За ліберальну податкову реформу» і «Реанімаційний Пакет Реформ», Інститут соціально-економічної трансформації, Інститут податкових реформ та інші. Перш за все, заслуговує на увагу Меморандум про співпрацю, розроблений Коаліцією «За детінізацію економіки», в якому задекларовано одне з пріоритетних завдань – зменшення дискреції та корупційних ризиків, відновлення довіри суспільства до контролюючих органів через дерегуляцію функцій державного контролю шляхом передачі ряду контрольних функцій громадським та приватним структурам [2]. Як бачимо, починаючи з 2016р. (з дати підписання документу) діяльність саме у такому спрямуванні підтримують майже 30 відомих бізнес-асоціацій і громадських організацій.

Викликає інтерес і цільова направленість дій Коаліції «Реанімаційний Пакет Реформ» (РПР), що функціонує як координаційний центр для 80 неурядових організацій та 22 експертних груп, які об'єдналися заради просування та імплементації реформ в Україні, зазначених у Дорожній карті реформ на 2016-2017 роки [3]. Так, при розробці новацій у податковій та бюджетній сфері експертною групою РПР в рамках реалізації однієї з головних задекларованих цілей (перетворення ДФС України на сервісну службу) запропоновано розмежувати між окремими інституціями нормотворчу, сервісну та контрольну функції, які виконує ДФС України [3, с. 31]. Також групою експертів РПР запропоновано законодавчо обмежити неправомірний вплив контрольних органів на бізнес, скоротити кількість і тривалість перевірок, забезпечити прозорість процедур перевірки, запровадити публічну інтегровану базу перевірок, ввести поняття презумпції невинуватості бізнесу та превалювання суті над формою, забезпечити використання ризик-орієнтованого контролю [3, с. 25]. Саме такі заходи, на думку експертів, створять «значно спрощені та нормалізовані умови ведення бізнесу в Україні» [3, с. 25]. У цьому зв'язку не можна не відмітити значимість Дорожньої карти реформ у частині формування новітньої парадигми взаємовідносин між державними органами податкового контролю та бізнесом: автори окреслюють проблеми в контрольній сфері та причини їх виникнення, визначають цільове спрямування перетворень та реформаційні завдання, і переконують, що їх виконання в цілому реанімує економіку України.

Цікавими здаються напрацювання фахівців Інституту соціально-економічної трансформації (ICET), якими поряд з іншими цільовими установками об'явлено, як пріоритетне завдання, підвищення впливу громадськості на економічні процеси в країні. Для досягнення цієї мети експертами ICET був прове-

дений порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення від оподаткування в Україні (зокрема, від застосування офшорних схем), за результатами якого рекомендовано, посилаючись на подібну практику деяких країн (Казахстан, Росія), залучати / найняти аудиторів «Великої четвірки» (PricewaterhouseCoopers, Deloitte, Ernst & Young, KPMG) для здійснення контролю (зокрема, за трансфертним ціноутворенням) [4]. Як бачимо, експерти ICET є прихильниками пропозиції щодо передачі окремих функцій державного контролю комерційним структурам – наприклад, аудиторським компаніям.

Докладніше слід розглянути і законодавчі ініціативи Інституту податкових реформ (ІПР), який пропонує побудувати у системі податкового контролю специфічну триєдність взаємозв'язків його учасників: податкових едвайзерів, фіскальних органів, платників податків. Так, спеціалістами ІПР розроблений та оприлюднений у ЗМІ для обговорення проект Закону України «Щодо лібералізації системи адміністрування податків та спрощення умов ведення бізнесу (податкова дерегуляція)», основна концепція якого полягає у «запровадженні нових відносин між владою та бізнесом через зміну управлінських функцій податкових органів та підвищення відповідальності та податкової свідомості платників» [5]. Безумовно, не викликає жодних сумнівів злободенність заявленого наміру авторів проекту побудувати таку систему податкової дерегуляції, функціонування якої сприяло би скороченню бюрократичного апарату, зменшенню державних витрат на його утримання, забезпеченню якісного адміністрування. Проте дерегуляційні механізми, які пропонуються фахівцями ІПР для досягнення поставлених цілей, потребують критичного осмислення. На це вказує і широкий резонанс проектних новацій ІПР у суспільстві (у тому числі, в державних і комерційних структурах, науковому середовищі). Так, ряд науковців цілком підтримують впровадження інституту податкового едвайзера, вважаючи, що саме така взаємодія держави та бізнесу дозволить побудувати європейську, тобто, «консультативно-сервісну модель обслуговування платників під час їх податкового обов'язку» та створить для платників податків можливість альтернативних взаємовідносин у сфері оподаткування: з фіскальними органами чи з фізичними особами-незалежними професіоналами [6, с. 93]. Одночасно протилежну позицію виражають інші науковці та фахівці-практики: взагалі не приймаючи таку концепцію податкової дерегуляції, вони зазначають, що побудова інституту податкового едвайзера в Україні посилить існуючий дисбаланс взаємовідносин сторін у сфері оподаткування – держави та платників податків [7]. Окремі дослідники вважають небезпечним для економіки України сьогоденне копіювання досвіду Європейських країн та зазначають, що «на існуючому етапі Україна повинна рухатися шляхом спрощення правил оподаткування..., до якого імплементація інституту податкових консультантів в Україні не для відноситься, є передчасною та має значний ризик створення умов для монополізації ринку» [8], з чим важко не погодитися. Резонність цієї тези підтверджують і результати опитування респондентів із різноманітних сфер бізнесу стосовно необхідності введення нової інституції податкового едвайзера [9]. Інші спеціалісти не сприймають прописані в Проекті окремі функції едвайзерів, вважаючи, що вони можуть бути лише функціями державних органів і ні за яких обставин не можуть передаватися у приватні структури [10]. На їх думку, може здійснюватися тільки виконавчою владою і не може бути за рамками держави діяльність, що пов'язана із застосуванням штрафних санкцій за порушення податкового, валютного та іншого законодавства; діяльність щодо виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму. Не погоджується з такою позицією експерт з питань фіскальної політики, голова ради ІПР Хотенко О., яка відмічає, що податковий едвайзер фактично дорівнюється до податкового інспектора [11].

Для розкриття власної точки зору перш за все варто розглянути ключові положення проекту податкової дерегуляції, проаналізувати розподіл функціональних повноважень головних партнерів контрольного процесу – фіскальних органів і податкових едвайзерів, після чого дослідити ефект податкової дерегуляції на всіх учасників контролю, акцентувавши увагу на дотриманні їх інтересів у процесі взаємодії. Проведений аналіз основних положень проекту податкової дерегуляції та її впливу на учасників контролю дозволив висвітлити наступні ключові моменти.

Реалізація головної ідеї проекту податкової дерегуляції щодо «позбавлення ДФС України монополістичного становища в сфері податкового адміністрування» [12], на наше переконання, в цілому не тільки не вирішить проблему гармонійної взаємодії зацікавлених сторін контрольного процесу (фіскальних органів держави, податкових едвайзерів – приватних осіб, яким делегована частина державних функцій контролю, та платників податків), а навпаки посилить їх протиріччя у сфері оподаткування. Це пов'язано з тим, що, на жаль, у законопроекті проєкту інтереси державних органів виявляються домінуючими. Саме через дотримання цих інтересів заявлено скорочення повноважень ДФС України шляхом передачі окремих функцій держави у сфері оподаткування приватним особам. Впевнені, що реалізація цих ініціатив в цілому призвела би:

– до скорочення апарату фіскальної служби (як наслідок, до зменшення державних витрат на його утримання);

– до оплати платниками податків таких видів державних послуг, як: податкове адміністрування у межах делегованих державою повноважень (у тому числі: контроль за правильністю та своєчасністю нарахування та сплати до відповідних бюджетів податкових платежів); інша діяльність у сфері оподаткування;

– до виникнення у бізнес-середовищі нової професії «податковий едвайзер», яка визначально є привілейованою серед інших видів незалежної професійної діяльності через спільність професійних інтересів з державними органами (функції податкового едвайзера по суті аналогічні функціям податкового інспектора);

– до збільшення державних доходів через податкові надходження від діяльності приватних осіб – податкових едвайзерів.

У такому сенсі, безумовно, скорочується державне регулювання у сфері оподаткування, тобто відбувається податкова дерегуляція (від лат. *regula* – правило; англ. – *deregulation*). Втім розглянемо новації законопроекту у дещо іншій площині: в контексті лібералізації системи податкового адміністрування, спрощення умов ведення бізнесу та з позиції інтересів платників податків.

Відомо, що під лібералізацією (від лат. *liberalis* – вільний) у загальному розумінні цього поняття прийнято вважати зменшення державного тиску на різні сфери суспільного життя – політику, економіку, право тощо. В такому випадку лібералізація системи адміністрування очевидно передбачає пом'якшення податкового контролю через спрощення процедур податкового адміністрування з метою створення максимально комфортної системи оподаткування для платників податків. У зв'язку з цим важливо зрозуміти, як заявлена у проекті лібералізація системи адміністрування впливатиме на інтереси платників податків. Впевнені, що запропоновані зміни «правил гри» держави в сфері податкового адміністрування в цілому негативно позначатимуться на інтересах платників податків. І в цьому випадку не можна не звернути увагу на поширену думку серед фахівців, що «під гаслом державно-приватного партнерства пропонується аналогічний механізм, з такими ж безмежними повноваженнями та караючими функціями, тільки на платній основі» [10]. Разом з цим не потрібно, на наш погляд, в такому категоричному сенсі сприймати запропоновані новації. Показово вже те, що автори заявили про необхідність докорінної трансформації взаємодії державних і приватних структур у сфері податкового адміністрування, про нагальну потребу лібералізації податкового контролю в Україні. І значення таких ініціатив в житті суспільства не можна не дооцінювати.

Безумовно, імплементація проекту побудує нові відносини між платниками податків та державою (в особі її посередників – податкових едвайзерів), але виникає питання: чи потрібні платникам податків саме такі відношення? Для відповіді на це питання окреслимо основні чинники, що лежать в основі таких стосунків.

По-перше відмітимо, що взаємовідносини платника податків і податкового едвайзера будуються тільки на добровільних засадах відповідно до укладеного сторонами договору, предметом якого можуть бути (в межах наданих державою повноважень): послуги з податкового адміністрування; контроль за своєчасністю подання платниками податкової звітності; контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати податків, зборів, платежів; контроль за дотриманням встановленими законом строками проведення розрахунків в іноземній валюті, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності; інші види діяльності відповідно до ст. 4 Законопроекту [5]. Далі докладніше зупинімося на розкритті встановлених правил виконання предмету договору сторін. Спочатку розглянемо особливості вимог стосовно подання платниками податків податкової звітності податковому едвайзеру відповідно до ст. 64 Законопроекту. Як видно з вимог, процедури здійснення приватного податкового адміністрування у частині прийняття податкової звітності не є спрощеними для платників податків, а навпаки являються одним із альтернативних важелів, посилюючих контрольні заходи відносно платників податків. Виникає логічне питання: навіщо платнику податків отримувати платні послуги, які пов'язані з обов'язковим поданням податкової звітності, якщо при їх виконанні ймовірність ризиків податкового тиску досить велика (відносно неприйняття звітності, а тому економічно невмотивованої оплати; обробки інформації, отриманої з оригіналів наданих документів тощо). На жаль, не можна не відзначити, що експертами проекту ІПР не в повній мірі досліджена проблематика гармонійного симбіозу інтересів всіх учасників податкового контролю, а тому, мабуть, передчасно оголошувати як оптимальну саме таку модель лібералізації податкового адміністрування. У підтвердження цієї тези розглянемо ще специфіку здійснення перевірок (камеральних та документальних), які має право проводити податковий едвайзер.

Відповідно до ст. 68 Законопроекту [5] камеральна перевірка, оформлення її результатів здійснюються податковим едвайзером за нормами Податкового кодексу України. Звісно, солідарне виконання державних функцій фіскальними органами та податковими едвайзерами сприятиме зменшенню трудовитрат державних службовців, економії їх часу з одного боку, з іншого боку – позитивно позначиться на розвитку незалежної професійної діяльності та зростанні доходної частини бюджету від податкових надходжень самозайнятих осіб. Але чи вплине такий вид податкової дерегуляції на власні інтереси плат-

ників податків? На наше переконання, зовсім ні. Який сенс платнику податків платити за проведення камеральної перевірки приватній особі, якщо умови та правила її здійснення тотожні для всіх органів контролю (державних та приватних)?

Податковий едвайзер має право проводити документальну (невиїзну позапланову електронну) перевірку за заявою платника податків з незначним ступенем ризику згідно ст. 69 Законопроекту [5], що, на наш погляд, могло би сприйматися позитивно у суспільстві (через можливість альтернативного вибору платником податків суб'єкта контролю, економії робочого часу державних органів при делегуванні цієї функції контролю приватним особам), якби не ряд таких факторів, як:

- при виявленні під час перевірки фактів, що пов'язані з неоднозначним тлумаченням норм щодо встановлених порушень податковий едвайзер зобов'язаний звертатися до Комісії Палати податкового едвайзера відносно висновку про правомірність застосування платником чи едвайзером певної норми права відповідно до ст. 69 Законопроекту [5] (коментар: не можна не припустити того, що Комісією насамперед буде забезпечуватиметься захист професійних прав колеги – податкового едвайзера);

- у разі якщо платник податків подає уточнюючий розрахунок до податкової декларації, поданої за період, що перевірявся податковим едвайзером, або не подає уточнюючий розрахунок після дати складення акту про проведення перевірки податковим едвайзером, якою встановлено порушення податкового законодавства, орган виконавчої влади має право на проведення позапланової перевірки платника податків за відповідний період згідно ст. 69 Законопроекту [5];

- у разі притягнення податкового едвайзера до адміністративної та/або кримінальної відповідальності за корупційне правопорушення державним органом можуть ініціюватися перевірки висновків податкового едвайзера за результатами проведеної їм перевірки платника податків згідно ст. 73 Законопроекту [5].

Узагальнюючи вищевикладене відмітимо, що наведені новації проекту свідчать в першу чергу про постійну наявність ризику фіскального тиску платників податків при проведенні документальних перевірок податковими едвайзерами (зокрема, при повідомленні органу виконавчої влади про факти ухилення від оподаткування, мінімізації податків, які встановлені едвайзером). А такі умови не сприяють покращенню взаємодії платників податків і контролюючих органів, гармонізації партнерських відносин держави і приватного сектору економіки України. Все це вказує на те, що реформування податкових відносин необхідно здійснювати за іншими підходами. На наше глибоке переконання, тільки дотримання паритету інтересів всіх учасників контрольного процесу дозволить досягти поставленої мети – забезпечити функціонування системи податкового адміністрування (у тому числі, контролю) «на якісній новій основі державно-публічного партнерства» [13].

Для цього слід науково переосмислити стратегічні пріоритети державної політики щодо формування податкових відносин у суспільстві і задати орієнтири, спрямовані на гармонійне співіснування інтересів держави, бізнесу і платників податків. Втім складність поставлених задач не викликає сумніву. У підтвердження цього дослідниками вказується на те, що «найбільш проблемним напрямком модернізації в сфері оподаткування є необхідність максимального зближення діалектично протилежних інтересів державних органів... з інтересами платників податків, які змушені виконувати податковий обов'язок» [14, с. 6]. Втім бажано відзначити дискусійність таких висловлювань. Тому логічним постає питання: чи настільки протилежними у загальнофілософському сенсі є інтереси учасників податкових відносин? Припустимо очевидне: кожен індивід (який є членом суспільства, а тому так чи інакше реалізує волю суспільства) прагне про власну заможність та злагожене співжиття у суспільстві. Але для реалізації цього бажання обов'язковим виявляється добробут всього суспільства, досягнення якого можливо лише через постійне вкладення кожного з його членів. В цьому сенсі стремління до такої форми суспільних взаємовідносин, при якій кожен член суспільства при паритетній взаємодії один з одним отримує користь, є рушійною силою становлення та гармонізації інтересів – держави в особі фіскальних органів, приватних структур, платників податків.

Висновки. Підсумовуючи викладене та приймаючи до уваги очікування суспільства, ступінь його готовності до зміни відносин державних органів податкового контролю та платників податків, вважаємо, що на сьогодні державно-приватне співробітництво варто побудувати на основі нової моделі взаємодії учасників контролю у сфері оподаткування: державні фіскальні органи ↔ суб'єкти незалежного податкового аудиту (аудитори / аудиторські фірми) ↔ платники податків. Специфіка її функціонування полягатиме у дерегуляції податкового контролю через впровадження інституту податкового аудиту в систему державного податкового контролю, як альтернативного виду контролю, в заданих межах. Це дозволить будувати партнерські стосунки між державою і приватними структурами (аудитори / аудиторські фірми) на якісній новій основі, та поєднувати на паритетних засадах інтереси суб'єктів контролю та платників податків.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробці дерегуляційної моделі взаємодії учасників контролю у сфері оподаткування.

Література:

1. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-16/page>
2. Меморандум про співпрацю [Електронний ресурс]: Коаліція «За детінізацію економіки». – Режим доступу : <http://bc-ua.org/koaliciya-za-detinizaciyu-ekonomiki/>
3. Дорожня карта реформ (вересень 2016 – грудень 2017 рр.) [Електронний ресурс]: за ред. В. В. Міського. – Київ, 2016. – 72 с. – Режим доступу : <http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dorozhnya-karta-reform-RPR-do-kintsya-2017-roku.pdf>
4. Дубровський В. Порівняльний аналіз фінансового ефекту від застосування інструментів ухилення/унікнення оподаткування в Україні [Електронний ресурс] / В. Дубровський, В. Черкашин // Інститут соціально-економічної трансформації. – Київ, 2017. – Режим доступу : <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/111-porivnialnyi-analiz-fiskalnoho-efektu-skhem>
5. Проект Закону України «Щодо лібералізації системи адміністрування податків та спрощення умов ведення бізнесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ngoipr.org.ua/zakonodavchi-initsiativi/>
6. Левченко Н. М. Податкова дерегуляція як елемент практичної імплементації нової моделі розвитку державного контролю за сплатою податків / Н. М. Левченко, Т. С. Самарська // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 2. – С. 90–93.
7. Національна платформа малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://platforma-msb.org/podatkovyj-edvajzer-radnyk-chy-stukach/>
8. Шемяткін О. Податкові консультанти: чи готова Україна «копіювати» досвід ФРН [Електронний ресурс] / О. Шемяткін, Ю. Панова // видання «Закон і бізнес». – №15 (1261), 12.04.2016. – Режим доступу : <http://kmp.ua/ua/analytics/press/authorized-to-report-tax-advisers/>
9. Романська О. Результати опитування: «Податковий едвайзер: потрібен чи ні?» [Електронний ресурс] / О. Романська // Національна платформа малого та середнього бізнесу. 29.12.2016. – Режим доступу : <http://platforma-msb.org/rezultaty-opytuvannya-podatkovyj-edvajzer-potriben-chy-ni/#prettyPhoto>
10. Церетелі Л. Г. Ви готові підтримати такий законопроект? [Електронний ресурс] / Л. Г. Церетелі. – Режим доступу: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1185727461500132&id=100001886677322
11. Хотенко О. Громадяни в Україні можуть отримати особистого податкового радника [Електронний ресурс]: Громадське радіо / О. Хотенко. – 14.09.2016. – Режим доступу : <https://hromadskeradio.org/ru/programs/hromadska-hvylya/gromadyany-v-ukrayini-mozhut-otrymaty-osobystogo-podatkovogo-radnyka>
12. Смірнова О. Інсинуації навколо податкового едвайзера: чому приватні інтереси можуть зашкодити всім учасникам податкових відносин? [Електронний ресурс] / О. Смірнова. – Режим доступу : [-vsim-uchasnykam-podatkovyh-vidnosyn-2/](http://vsim-uchasnykam-podatkovyh-vidnosyn-2/)
13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Щодо лібералізації системи адміністрування податків та спрощення умов ведення бізнесу (податкова дерегуляція)». – 07.09.2016 [Електронний ресурс] / ГО ІПР. – Режим доступу : <http://ngoipr.org.ua/zakonodavchi-iniciat/poyasnyvalna-zapiska/>
14. Артеменко Д. А. Проблемы институционализации независимой медиации взаимодействия бизнеса и государства в процедурах налогового администрирования / Д. А. Артеменко // Journal of Economic. – Вопросы регулирования финансовой сферы – 2010. – Т. 1. – №4. – С. 5–21.